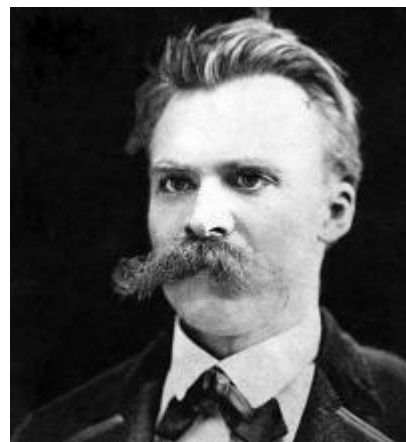

Περί χριστιανών και Χριστιανισμού (Φρίντριχ Νίτσε)

Οι ηθοποιοί της αρετής και της αμαρτίας

Ανάμεσα στους άντρες της αρχαιότητας που έγιναν ονομαστοί για την αρετή τους, υπήρχε, φαίνεται, ένας μεγάλος αριθμός που θεωρούνταν ότι έπαιζαν θέατρο μπροστά στους ίδιους τους εαυτούς τους: Είναι κυρίως οι Έλληνες που, καθώς ήταν ηθοποιοί από τη φύση τους, κατόρθωναν να προσποιούνται τελείως ασυναίσθητα και να το θεωρούν καλό να προσποιούνται. Επιπλέον, ο καθένας με τη δική του αρετή βρισκόταν σε αγώνα με την αρετή τού άλλου ή όλων των άλλων: Πώς θα μπορούσαν να μην συγκεντρώνουν όλα τα τεχνάσματα για να παρουσιάσουν τις αρετές τους, πρώτα στους εαυτούς τους, έστω και από συνήθεια! Σε τι θα χρησίμευε μια αρετή αν δεν μπορούσαν να τη δείξουν ή που δεν ήθελαν να τη δείξουν; Ο Χριστιανισμός έθεσε ένα τέλος σ' αυτούς τους θεατρίνους της αρετής: Επινόησε τη συνήθεια να προβάλλονται οι αμαρτίες με τρόπο αποκρουστικό, να επιδεικνύονται, έφερε στον κόσμο την κατάσταση της ψεύτικης αμαρτίας (μέχρι τις μέρες μας αυτή θεωρείται ως η «καλή στάση» στους καλούς χριστιανούς).

Άλλο φόβος, άλλη βεβαιότητα

Ο Χριστιανισμός είχε κάνει να πλανιέται στη ζωή μια απεριόριστη και τελείως καινούρια απειλή κι έτσι δημιούργησε νέες ασφάλειες, χαρές, ψυχαγωγίες και νέες αξιολογήσεις των πραγμάτων. Ο αιώνας μας αρνείται την ύπαρξη αυτής της απειλής, και μάλιστα με καλή συνείδηση. Ωστόσο, φέρνει ακόμη μαζί του τις παλιές συνήθειες της χριστιανικής ασφάλειας, της χριστιανικής απόλαυσης και αναψυχής και αξιολόγησης! Κι αυτό μέχρι τις ευγενέστερες τέχνες και φιλοσοφίες του! Πόσο αδύναμα και φθαρμένα, πόσο χολά και λειψά φαίνονται όλα αυτά... Πόσο αβέβαια, τώρα που χάθηκε η τρομερή αντίθεση: Ο πάντα παρών φόβος του χριστιανού για την αιώνια σωτηρία του!

Ο Χριστιανισμός και τα πάθη

Αντιλαμβάνεται κανείς στον Χριστιανισμό μια μεγάλη δημοφιλή διαμαρτυρία ενάντια στη φιλοσοφία: Η λογική των αρχαίων σοφών είχε αποτρέψει τους ανθρώπους από τα πάθη, ο Χριστιανισμός θέλει να επιστρέψει τα πάθη στους

ανθρώπους. Γι αυτόν τον σκοπό, αρνείται κάθε ηθική αξία στην αρετή, έτσι όπως την εννοούσαν οι φιλόσοφοι -σαν μια νίκη της λογικής πάνω στο πάθος-, καταδικάζει γενικά κάθε ορθολογισμό και προσκαλεί τα πάθη να εκδηλωθούν στον ύψιστο βαθμό της δύναμης και της λαμπρότητάς τους: Σαν αγάπη στον Θεό, φόβος του Θεού, ως φανατική πίστη στον Θεό, τυφλή ελπίδα στον Θεό.

Το λάθος ως τονωτικό

Θα πουν ό,τι θέλουν, αλλά είναι βέβαιο ότι ο Χριστιανισμός θέλησε να λυτρώσει τον άνθρωπο από τα βάρη των ηθικών απαιτήσεων πιστεύοντας ότι έδειχνε ένα σύντομο δρόμο προς την τελειότητα. Ακριβώς όπως ορισμένοι φιλόσοφοι πίστευαν ότι μπορούσαν να απαλλαγούν από την επίπονη και μακρά διαλεκτική και από τη συλλογή αυστηρά ελεγχόμενων γεγονότων για να παραπέμψουν σε «έναν βασιλικό δρόμο προς την αλήθεια». Αυτό ήταν ένα διπλό λάθος, αλλά και ένα μεγάλο τονωτικό για τους απελπισμένους, αυτούς που πέθαιναν από κόπωση μέσα στην έρημο.

Κάθε πνεύμα καταλήγει να γίνει σαρκικά ορατό

Ο Χριστιανισμός έχει αφομοιώσει ολόκληρο το πνεύμα ενός ανυπολόγιστου αριθμού ατόμων που είχαν ανάγκη από καταναγκασμό, από όλους εκείνους τους λεπτούς ή χονδροειδείς ενθουσιώδεις της ταπείνωσης και της αφοσίωσης. Έτσι απαλλάχτηκε από τη βαριά τοπική μορφή του, που μας ξαναφέρει έντονα στη μνήμη την πρώτη εικόνα του απόστολου Παύλου, για να γίνει μια πολύ πνευματική θρησκεία, με ένα πρόσωπο χαραγμένο με χιλιάδες ρυτίδες, με ψεύτικα καταφύγια και υστεροβουλίες. Έδωσε το πνεύμα στην ανθρωπότητα της Ευρώπης και δεν αρκέστηκε στο να την κάνει πανούργα από θεολογικής πλευράς. Σ' αυτό το πνεύμα και σε σχέση με τη δύναμη και πολύ συχνά, με τη βαθύτερη πίστη και τιμιότητα της απάρνησης, έχει σμιλέψει τα εκλεκτότερα άτομα που υπήρξαν ποτέ στην ανθρώπινη κοινωνία: Τις μορφές του ανώτερου και πιο εξυψωμένου καθολικού κλήρου, κυρίως όταν αυτές προέρχονταν από μια ευγενή οικογένεια και έφεραν εξ αρχής την έμφυτη χάρη στις κινήσεις, το δεσποτικό βλέμμα, την εκλεπτυσμένη ομορφιά των χεριών και των ποδιών. Εδώ το ανθρώπινο πρόσωπο φτάνει σ' εκείνη την πνευματικότητα που προκαλεί τη συνεχή ροή των δύο κατηγοριών ευτυχίας (το αίσθημα της δύναμης και το αίσθημα της υποταγής), από τη στιγμή που ένας καλά προμελετημένος ρυθμός ζωής εξημέρωσε το ζώο μέσα στον άνθρωπο. Εδώ μια δραστηριότητα που συνίσταται στην ευλογία, στη συχώρεση των αμαρτιών, στην παρουσία της θεότητας, διατηρεί ακατάπαυστα ζωντανό στην ψυχή και μάλιστα και στο κορμί, το αίσθημα μιας υπεράνθρωπης αποστολής. Εδώ βασιλεύει

αυτή η ευγενική περιφρόνηση για την εύθραυστη φύση του σώματος, της ευζωίας και της ευτυχίας έτσι όπως ταιριάζει στους εκ γενετής στρατιώτες.

Μέσα στην υπακοή υπάρχει μια περηφάνια, πράγμα που αποτελεί το διακριτικό σημείο όλων των αριστοκρατών. Έχει κανείς τον ιδεαλισμό του και τη δικαιολογία του μέσα στην τεράστια αδυναμία του καθήκοντος. Η δύναμη της εκλεπτυσμένης ομορφιάς των πριγκίπων της Εκκλησίας πάντα απόδειχνε στον λαό την αλήθεια της Εκκλησίας. Μια στιγμιαία αποκτήνωση του κλήρου (όπως την εποχή του Λούθηρου) φέρνει πάντα την πίστη στο αντίθετό της. Και αυτό το αποτέλεσμα της ομορφιάς και της λεπτότητας στον άνθρωπο, μέσα στην αρμονία της μορφής, του πνεύματος και του καθήκοντος, θα είχε εκμηδενιστεί με το τέλος των θρησκειών; Και δεν θα υπήρχε τρόπος να αποκτήσουμε κάτι υψηλότερο, ούτε καν να το φανταστούμε;

Η αναγκαία θυσία

Αυτοί οι σοβαροί, στέρεοι, νομοταγείς άνθρωποι με τη βαθιά ευαισθησία, που είναι τώρα ολόψυχα χριστιανοί, οφείλουν στους εαυτούς τους την προσπάθεια για μια φορά, για ένα χρονικό διάστημα, να ζήσουν δίχως Χριστιανισμό. Οφείλουν στην πίστη τους την εκλογή να ζήσουν «στην έρημο», για να κατακτήσουν το δικαίωμα να κριθούν για το ερώτημα αν ο Χριστιανισμός είναι αναγκαίος. Περιμένοντας, μένουν προσκολλημένοι στα χωράφια τους και από εκεί παρενοχλούν τον κόσμο που βρίσκεται πέρα από τα εδάφη τους. Εξοργίζονται μάλιστα όταν κάποιος τους δώσει να καταλάβουν ότι ακριβώς πέρα από τα χωράφια τους βρίσκεται ολόκληρος ο κόσμος, ότι ολόκληρος ο Χριστιανισμός δεν είναι παρά μια γωνιά! Όχι, η μαρτυρία σας δεν θα έχει βαρύτητα αν δεν έχετε ζήσει πολλά χρόνια δίχως Χριστιανισμό, με μια φλογερή επιθυμία να αντέξετε ενάντια στον Χριστιανισμό, μέχρι που να έχετε απομακρυνθεί πολύ απ' αυτόν. Όχι όταν η νοσταλγία σας φέρνει στους κόλπους της πατρίδας, αλλά όταν η κρίση βασίζεται στη σοβαρή σύγκριση, τότε η επιστροφή σας θα έχει σημασία! Οι άνθρωποι του μέλλοντος θα κάνουν κάποτε το ίδιο με όλες τις αξιολογικές κρίσεις του παρελθόντος. Πρέπει να τις ζήσει κανείς εκούσια ακόμη για μια φορά, έτσι όπως το αντίθετο τους, για να έχει τελικά το δικαίωμα να τις περάσει από κόσκινο.

Για την προέλευση των θρησκειών

Πώς μπορεί κανείς να θεωρεί ως αποκάλυψη την ίδια του την άποψη για τα πράγματα; Αυτό είναι το πρόβλημα της διαμόρφωσης των θρησκειών: Κάθε φορά έμπαινε στο παιχνίδι κάποιος που του ήταν δυνατό αυτό το φαινόμενο. Η πρώτη προϋπόθεση ήταν να πιστεύει ήδη εκ των προτέρων στις αποκαλύψεις. Κάποτε,

αποκτά την καινούρια του αντίληψη, και την ευφορία μιας μεγάλης προσωπικής υπόθεσης που αγκαλιάζει την ύπαρξη και ολόκληρος ο κόσμος διαπερνά με τόση δύναμη τη συνείδησή του, ώστε δεν τολμά να πιστέψει πως είναι αυτός ο δημιουργός μιας τέτοιας ευτυχίας, και αποδίδει την αιτία, και πάλι την αιτία της αιτίας αυτής της νέας αντίληψης, στον Θεό του, ως αποκάλυψη αυτού του Θεού. «Πώς θα μπορούσε ένας άνθρωπος να είναι ο δημιουργός μιας τόσο μεγάλης ευτυχίας;», ρωτά η απαισιόδοξη αμφιβολία του. Αλλά υπάρχουν άλλοι μοχλοί που επενεργούν στα κρυφά γι' αυτό: Για παράδειγμα, ενδυναμώνει κανείς μια γνώμη μπροστά στον εαυτόν του θεωρώντας την ως αποκάλυψη, εξαλείφει έτσι ό,τι υποθετικό έχει αυτή, την απαλλάσσει από την κριτική και ακόμη από την αμφιβολία, την καθιστά ιερή. Είναι αλήθεια ότι έτσι υποβιβάζει τον εαυτόν του στον ρόλο του οργάνου, αλλά η σκέψη μας τελικά νικά στο όνομα της θεϊκής σκέψης· αυτό το αίσθημα του να παραμένεις ως το τέλος νικητής, αυτό το αίσθημα κυριαρχεί πάνω στο αίσθημα της ταπείνωσης. Ένα άλλο αίσθημα επενεργεί ακόμη στο βάθος: Ανυψώνοντας τα προϊόντα μας πάνω από τον εαυτόν μας, και παραβλέποντας φαινομενικά τη δική μας αξία, διατηρούμε μια αγαλλίαση που θυμίζει την αγάπη και την περηφάνια του πατέρα που εξαλείφει από τη μνήμη του τα πάντα, που κάνει κάτι περισσότερο από το να τα εξαλείφει.

Το μίσος για τον πλησίον μας

Αν παραδεχτούμε ότι θεωρούμε τον πλησίον μας με τον ίδιο τρόπο που θεωρεί κι ο ίδιος τον εαυτό του -ο Σοπενάουερ αυτό το αποκαλεί «συμπόνια», μα θα ήταν πιο σωστό να το ονομάσουμε προσωπικό πάθος- τότε θα είμαστε αναγκασμένοι να τον μισούμε αν, όπως ο Πασκάλ, θεωρεί κι αυτός τον εαυτό του αξιομίσητο. Κι αυτό ήταν γενικά το αίσθημα του Πασκάλ προς τους ανθρώπους, και επίσης το αίσθημα του αρχαίου Χριστιανισμού που, την εποχή του Νέρωνα τον «κατηγόρησαν» για το «odium generis humani» (το μίσος ενάντια στο...ανθρώπινο είδος), όπως αφηγείται ο Τάκιτος.

Οι απελπισμένοι

Ο Χριστιανισμός κατέχει την όσφρηση του κυνηγού για όλους όσους ενδέχεται να οδηγηθούν, κατά κάποιον τρόπο, στην απελπισία (μόνο μια εκλεκτή μερίδα της ανθρωπότητας είναι ικανή γι' αυτή). Πάντα τους ακολουθεί και τους παραμονεύει. Ο Πασκάλ βίωσε αυτή την εμπειρία, επιχείρησε να οδηγήσει τον καθένα στην απόγνωση, με τη βοήθεια της πιο κοφτερής γνώσης· η προσπάθεια απέτυχε, κι αυτό του προκάλεσε μια δική του δεύτερη απελπισία.

Βραχμανισμός και Χριστιανισμός

Υπάρχουν συνταγές για να κατακτήσουμε το αίσθημα της δύναμης: Από τη μια πλευρά γι' αυτούς που ξέρουν να αυτοκυριαρχούνται, και στους οποίους, εξ αιτίας αυτού, το αίσθημα της δύναμης είναι ήδη γνώριμο. Από την άλλη πλευρά, για εκείνους που δεν ξέρουν να αυτοκυριαρχούνται. Ο Βραχμανισμός έχει φροντίσει για τα άτομα του πρώτου είδους, ενώ ο Χριστιανισμός για τους ανθρώπους του δεύτερου είδους.

Η τιμή των πιστών

Αυτός που δίνει μεγάλη σημασία στο ότι πιστεύουν σ' αυτόν πως εγγυάται τον ουρανό, σε ανταμοιβή αυτής της πίστης, ότι τον εγγυάται σε όλους, ακόμη και στον ληστή πάνω στον σταυρό, αυτός χρειάστηκε να υποφέρει από μια φοβερή αμφιβολία και να μάθει να γνωρίζει κάθε είδους σταύρωση. Διαφορετικά, δεν θα ήταν σε θέση να αγοράζει τους πιστούς του τόσο ακριβά.

Ο πρώτος χριστιανός

Ολόκληρος ο κόσμος πιστεύει ακόμη στη συγγραφική ικανότητα του «Αγίου Πνεύματος», ή υπομένει ακόμη τις συνέπειες αυτής της πίστης. Αν ανοίγει κανείς τη Βίβλο, το κάνει για να «ψυχαγωγηθεί», για να βρει στη δική του μικρή ή μεγάλη αθλιότητα, μια λέξη παρηγοριάς -με λίγα λόγια, αναζητεί κάτι σ' αυτήν ή μένει εκεί αδιάφορα. Το ότι στη Βίβλο, περιγράφεται επίσης η ιστορία μιας από τις πιο φιλόδοξες και τις πιο αναιδείς ψυχές, ενός πνεύματος τόσο προληπτικού όσο και πανούργου, η ιστορία του απόστολου Παύλου, ποιός το γνωρίζει, εκτός από μερικούς διανοούμενους;

Ωστόσο, δίχως αυτή τη μοναδική ιστορία, δίχως τις ανησυχίες και τις θύελλες ενός τέτοιου πνεύματος, μιας παρόμοιας ψυχής, δεν θα υπήρχε χριστιανικός κόσμος. Μόλις και μετά βίας θα είχαμε ακούσει να μιλούν για μια μικρή εβραϊκή αίρεση που ο δάσκαλός της πέθανε στον σταυρό. Είναι αλήθεια ότι αν είχαμε καταλάβει εγκαίρως αυτή την ιστορία, αν είχαμε διαβάσει, διαβάσει πραγματικά τα γραπτά του αγίου Παύλου, όχι όπως διαβάζουμε τις αποκαλύψεις του «Αγίου Πνεύματος», αλλά με την ευθύτητα ενός ελεύθερου και εύστροφου πνεύματος, δίχως να σκεφτόμαστε την προσωπική μας δυστυχία -για χίλια πεντακόσια χρόνια δεν υπήρχαν παρόμοιοι αναγνώστες-, τότε, από πολύ καιρό δεν θα υπήρχε Χριστιανισμός.

Είναι τόσο αληθινό πως αυτές οι σελίδες του Εβραίου Πασκάλ αποκαλύπτουν την προέλευση του Χριστιανισμού, ακριβώς όπως οι σελίδες του Γάλλου Πασκάλ μας αποκαλύπτουν τη μοίρα του και τη λογική της μοιραίας πτώσης του. Αν το πλοίο

του Χριστιανισμού έριξε στη θάλασσα ένα μεγάλο μέρος του ιουδαϊκού φορτίου, αν μπήκε, αν μπόρεσε να μπει μέσα στους ειδωλολάτρες -αυτή είναι η ιστορία ενός μόνο ανθρώπου, ενός αξιολύπητου ανθρώπου, αυτού του ανθρώπου που είναι δυσάρεστος στους άλλους και στον ίδιο τον εαυτόν του. Υπόφερε από μια έμμομη ιδέα, ή μάλλον από ένα έμμομη ερώτημα, που πάντα πρόβαλε καυτό: Να ξέρουμε σε τι συνίστατο ο ιουδαϊκός νόμος; Ποια ήταν η δυνατότητα εκπλήρωσης αυτού του νόμου; Στη νεότητά του, ήθελε να ικανοποιήσει τον εαυτό του, άπληστος γι' αυτή την ανώτατη διάκριση που μπορούσαν να φαντάζονται οι Εβραίοι -αυτός ο λαός που ώθησε τη φαντασία της ηθικής υπεροχής υψηλότερα από κάθε άλλο λαό και που μόνο αυτός συνένωσε τη δημιουργία ενός άγιου Θεού με την ιδέα της αμαρτίας που θεωρείτο ως ένα παράπτωμα αυτής της αγιότητας.

Ο άγιος Παύλος έγινε ταυτόχρονα ο φανατικός υπερασπιστής και ο φύλακας της τιμής αυτού του Θεού και του νόμου του. Δίχως να σταματήσει τον αγώνα, και ενεδρεύοντας ενάντια στους παραβάτες αυτού του νόμου και σε εκείνους που τον αμφισβητούσαν, ήταν σκληρός και ανελέητος μαζί τους και ακόμη έτοιμος να τους τιμωρήσει με τον πιο άγριο τρόπο. Και να που μέσα από την ίδια του την εμπειρία, έμαθε ότι ένας άνθρωπος σαν αυτόν -βίαιος, αισθησιακός, μελαγχολικός, κατατρεχόμενος από μίσος- δεν μπορούσε να εφαρμόσει αυτό τον νόμο. Επιπλέον, και αυτό του φαινόταν το πιο παράξενο: Αντιλήφθηκε ότι η αχαλίνωτη φιλοδοξία του ερεθιζόταν ασταμάτητα έτσι που ξεπερνούσε τα όρια, και ότι έπρεπε να ενδίδει σ' αυτό το κέντρισμα. Ήταν, αλήθεια, «η σαρκική τάση» που τον ανάγκαζε πάντα να παραβιάζει τον νόμο; Μήπως, όπως υποψιαζόταν αργότερα, πίσω απ' αυτή την κλίση, ήταν ο ίδιος ο νόμος που έτσι γινόταν αναγκαστικά ανεκπλήρωτος και σε ωθούσε διαρκώς στην παραβίαση, με ακαταμάχητη σαγήνη; Αλλά τότε, δεν είχε ακόμη αυτή τη διέξοδο. Ίσως είχε στη συνείδησή του, όπως αφήνει να διαφανεί, το μίσος, το έγκλημα, τη μαγεία, την ειδωλολατρεία, την ασωτεία, τον αλκοολισμό, τις ηδονές σε οργιαστικά συμπόσια και ό,τι μπορούσε να κάνει για να ανακουφιστεί απ' αυτή τη συνείδηση, και ακόμη, την αρχομανία που εκφραζόταν με τον υπερβολικό φανατισμό που όριζε για την υπεράσπιση και τον σεβασμό του νόμου. Και υπήρχαν στιγμές που έλεγε μέσα του: «Όλα είναι μάταια! Δεν είναι δυνατό να νικήσουμε τα δεινά του ανεκπλήρωτου νόμου».

Ο Λούθηρος σίγουρα θα ένιωθε ένα ανάλογο συναίσθημα όταν ήθελε να γίνει, στο μοναστήρι του, ο άνθρωπος του εκκλησιαστικού ιδανικού, και όμοια με τον Λούθηρο -που άρχισε κάποτε να μισεί και το εκκλησιαστικό ιδεώδες, και τον πάπα,

και τους αγίους, και σύσσωμο τον κλήρο, με ένα μίσος πιο θανάσιμο απ' όσο ομολογούσε- όμοια λοιπόν συνέβη και με τον άγιο Παύλο. Ο νόμος έγινε ο σταυρός όπου αισθανόταν να τον καρφώνουν... Πόσο τον μισούσε! Πόση λύσσα ένωθε εναντίον του! Και πώς άρχισε να ψάχνει απ' όλες τις πλευρές για να βρει τον κατάλληλο τρόπο ώστε να τον εκμηδενίσει -και όχι πια να τον εκπληρώσει ο ίδιος! Αλλά να που στο τέλος, το μυαλό του φωτίστηκε ξαφνικά, χάρη σε ένα όραμα, που ήταν αναπόφευκτο να συμβεί σ' αυτόν τον επιληπτικό, και μια σωτήρια ιδέα άστραψε μέσα του: Αυτός ο ένθερμος ζηλωτής του νόμου που, στο βάθος της ψυχής του, τον είχε βαρεθεί θανάσιμα, είδε να εμφανίζεται, σε έναν ερημικό δρόμο, ο Χριστός με ένα θεϊκό φωτοστέφανο στο πρόσωπο του, κι ύστερα ο απόστολος Παύλος άκουσε τα παρακάτω λόγια: «Γιατί με καταδιώκεις;».

Ωστόσο, το πιο σημαντικό που συνέβη εδώ ήταν το εξής: Το πνεύμα του φωτίστηκε ξαφνικά και είπε μέσα του: «Είναι τελείως παράλογο να καταδιώκω εγώ τον Ιησού Χριστό! Να λοιπόν η λύση που γύρευα, να η τέλεια εκδίκηση! Εδώ και πουθενά αλλού έχω στα χέρια μου τον εξολοθρευτή του νόμου!». Και ο άρρωστος με την τυραννική υπεροψία αισθάνθηκε με μιας ότι συνήλθε, η ηθική απόγνωση διαλύθηκε επειδή η ίδια η ηθική διαλύεται, εκμηδενίστηκε -δηλαδή εκπληρώθηκε, εκεί ψηλά, στον σταυρό! Μέχρι τώρα, αυτός ο επαίσχυντος θάνατος του είχε φανεί ως το κύριο επιχείρημα εναντίον του μεσσιανισμού για τον οποίο μιλούσαν οι οπαδοί της νέας θρησκευτικής δοξασίας. Τι θα γινόταν όμως, αν ήταν αναγκαίος για την κατάργηση του νόμου;

Οι ανυπολόγιστες συνέπειες αυτής της ξαφνικής ιδέας, αυτής της λύσης του αινίγματος, στροβιλίζονται μπροστά στα μάτια του, και ξαφνικά γίνεται ο πιο ευτυχισμένος άνθρωπος του κόσμου: Το πεπρωμένο των Ιουδαίων, όχι, το πεπρωμένο ολόκληρης της ανθρωπότητας του φαίνεται συνδεδεμένο μ' αυτό το δευτερόλεπτο της ξαφνικής φώτισης, έχει ανακαλύψει την ιδέα των ιδεών, το κλειδί των κλειδιών, το φως των φωτών. Γύρω απ' αυτόν θα στρέφεται η ιστορία από δω κι εμπρός! Από τότε, είναι ο απόστολος της εκμηδένισης ενάντια στον νόμο. «Είμαι εκτός νόμου», λέει και προσθέτει: «Αν ήθελα τώρα να επανέλθω και να υποταχθώ στον νόμο, θα έκανα τον Χριστό συνένοχο της αμαρτίας». Γιατί ο νόμος υπήρχε μόνο για να εξυφαίνει πάντα την αμαρτία, όπως ένα χαλασμένο αίμα την αρρώστια. Ποτέ ο Θεός δεν θα είχε αποφασίσει τον θάνατο του Χριστού αν ήταν δυνατή η εκπλήρωση του νόμου δίχως αυτό τον θάνατο.

Στο εξής, όχι μόνο οι αμαρτίες μας θα εξαλείφονται, αλλά η αμαρτία καθεαυτή θα καταργείται. Από δω και πέρα ο νόμος θα είναι νεκρός, από δω και πέρα είναι

νεκρό το σαρκικό πνεύμα όπου κατοικούσε -ή τουλάχιστον αυτό το πνεύμα θα ετοιμάζεται ακατάπαυστα να πεθάνει, να αποσυντεθεί. Λίγες μέρες ζωής ακόμη στους κόλπους αυτής της αποσύνθεσης! Αυτή είναι η μοίρα του χριστιανού, πριν ενωθεί με τον Χριστό και κατόπιν, αναστηθεί με τον Χριστό, στη θεία δόξα, και γίνει πια «ο υιός του Θεού», όπως ο Χριστός. Εδώ η μέθη του αγίου Παύλου έχει φτάσει στο κορύφωμά της και μαζί της, η απαιτητικότητα της ψυχής του. Η σκέψη της ένωσης με τον Χριστό τον έκανε να χάσει κάθε ντροπή, κάθε μέτρο, κάθε αυτοσυγκράτηση, και η αδάμαστη τάση για κυριαρχία αποκαλύπτεται σε ένα παραλήρημα που προλαμβάνει τη θεία δόξα.

Αυτός ήταν ο πρώτος χριστιανός, ο εφευρέτης του Χριστιανισμού! Πριν απ' αυτόν υπήρχαν μόνο μερικοί αιρετικοί Ιουδαίοι.

Σε τι χρησιμεύει μια χοντροκομμένη διάνοια

Η χριστιανική Εκκλησία είναι μια εγκυκλοπαίδεια πανάρχαιων λατρειών, ιδεών της πιο ποικίλης προέλευσης, και γι' αυτό έχει τόση επιτυχία στις αποστολές της: Μπορούσε να πάει άλλοτε και μπορεί ακόμη να πάει όπου θέλει, βρισκόταν και βρίσκεται πάντα μπροστά σε κάτι που της μοιάζει, με το οποίο μπορεί να αφομοιωθεί και να υποκαθιστά βαθμιαία το αληθινό της νόημα. Δεν είναι σ' αυτή το χριστιανικό, αλλά το παγκόσμια ειδωλολατρικό στα έθιμά της που είναι η αιτία για την ανάπτυξη αυτής της παγκόσμιας θρησκείας. Οι ιδέες της που έχουν τις ρίζες τους στην ίδια εποχή του ιουδαϊκού πνεύματος και του ελληνικού πνεύματος, ήξεραν να εξυψώνονται από την αρχή, τόσο πάνω από τις εθνικές και φυλετικές διακρίσεις όσο και πάνω από τις προλήψεις. Αν και έχει κανείς το δικαίωμα να θαυμάζει αυτή τη δύναμη, την εκπληκτική βαναυσότητα, τη λιτότητα του πνεύματος της, τη στιγμή που σχηματίστηκε η Εκκλησία, που της επέτρεπαν να μένει έτσι ευχαριστημένη με όλες τις τροφές και να χωνεύει τις αντιθέσεις σαν τα χαλίκια.

Η χριστιανική εκδίκηση ενάντια στη Ρώμη

Ίσως τίποτα δεν κουράζει πιο πολύ από την όψη ενός μόνιμου νικητή. Για διακόσια χρόνια, έβλεπαν τη Ρώμη να κατακυριεύει τον έναν λαό μετά τον άλλον· ο κύκλος είχε συμπληρωθεί, κάθε μέλλον φαινόταν να έχει σταματήσει, κάθε πράγμα προετοιμαζόταν να διαρκέσει αιώνια -και όταν οικοδομούσαν την αυτοκρατορία, το έκαναν με την υστεροβουλία της «aere perennius». Εμείς που γνωρίζουμε μόνο τη «μελαγχολία των ερειπίων», δύσκολα μπορούμε να καταλάβουμε αυτή τη μελαγχολία που είναι τελείως διαφορετική από εκείνη των αιώνιων οικοδομημάτων, από την οποία έπρεπε να προσπαθεί κανείς να ξεφύγει όπως

μπορούσε -για παράδειγμα με την ελαφρότητα του Οράτιου. Άλλοι ζητούσαν άλλες παρηγοριές ενάντια στην κούραση που άγγιζε την απόγνωση, ενάντια στη θανάσιμη συνείδηση ότι από τότε, όλες οι κινήσεις της σκέψης και της καρδιάς θα ήταν ανέλπιδες, ότι παντού θα ενέδρευε η μεγάλη αράχνη που θα έπινε ανελέητα το αίμα όπου κι αν ανέβλυζε αυτό ακόμη. Αυτό το βουβό μίσος του κουρασμένου πανάρχαιου θεατή, αυτό το μίσος ενάντια στη Ρώμη, παντού όπου κυριαρχούσε η Ρώμη, κατέληξε να ξεσπάσει στον Χριστιανισμό που συμπεριλάβαινε τη Ρώμη, τον «κόσμο» και την «αμαρτία» σε ένα μόνο αίσθημα. Εκδικήθηκαν τη Ρώμη με το να φαντάζονται το τέλος του κόσμου σύντομο και ξαφνικό, εκδικήθηκαν τη Ρώμη με το να της ορίζουν εκ νέου ένα μέλλον -η Ρώμη μπορούσε να μεταμορφώνει τα πάντα στην ίδια της την προϊστορία και στο παρόν της - και ένα μέλλον με το οποίο η Ρώμη δεν υπόφερε τη σύγκριση. Εκδικήθηκαν τη Ρώμη με το να ονειρεύονται τη δεύτερη παρουσία και ο σταυρωμένος Ιουδαίος, σύμβολο της λύτρωσης, ήταν ο βαθύτερος περίγελος των επιβλητικών Ρωμαίων επαρχιακών πραιτόρων, επειδή αυτοί εμφανίστηκαν από τότε ως τα σύμβολα του χαμού και του «κόσμου» που ήταν ώριμος για την καταστροφή.

Τα «μετά θάνατον»

Ο Χριστιανισμός ανακάλυψε ήδη ότι προϋπήρχε η ιδέα για την τιμωρία στην Κόλαση σε ολόκληρη τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία: Οι πολυάριθμες μυστικές λατρείες είχαν εκκολάψει αυτή την ιδέα με μια τελείως ιδιαίτερη αυταρέσκεια, λες και ήταν το πιο γόνιμο αυγό της δύναμής τους. Ο Επίκουρος δεν πίστευε καθόλου ότι μπορούσε προσφέρει μεγαλύτερη υπηρεσία στους οπαδούς του από το να ξεριζώσει αυτή την πίστη από τα κατάβαθά της: Ο θρίαμβός του βρήκε τον ωραιότερο αντίλαλο του στο στόμα ενός οπαδού της θεωρίας του, σκυθρωπού αλλά φωτισμένου, του Ρωμαίου Λουκρήτιου. Αλίμονο! ο θρίαμβός του ήρθε πολύ νωρίς· ο Χριστιανισμός πήρε κάτω από την ιδιαίτερη προστασία του την πίστη στα υποχθόνια φόβητρα της Στυγός που εξασθένιζε ήδη και έκανε πολύ καλά! Πώς θα μπορούσε, χωρίς αυτή την τολμηρή του επίθεση στην ειδωλολατρεία, να νικήσει τη δημοτικότητα των λατρειών του Μίθρα και της Ίσιδας; Έτσι έφερε τους πιο δειλούς ανθρώπους με το μέρος του, τους πιο ενθουσιώδεις οπαδούς μιας καινούριας πίστης! Οι Ιουδαίοι, καθώς ήταν ένας λαός που αγαπούσε και αγαπά πολύ τη ζωή, όπως οι Έλληνες, και περισσότερο από τους Έλληνες, είχαν καλλιεργήσει ελάχιστα αυτές τις ιδέες. Ο οριστικός θάνατος, ως τιμωρία του αμαρτωλού, ο θάνατος δίχως ανάσταση, ως ακραία απειλή, να τι εντυπωσίαζε αρκετά αυτούς τους μοναδικούς ανθρώπους που δεν ήθελαν να απαλλαγούν από το κορμί τους, αλλά που, μέσα στον εκλεπτυσμένο αιγυπτισμό τους, έλπιζαν ότι θα

σώζονταν για πάντα. (Ένας Ιουδαίος μάρτυρας που αναφέρεται στο δεύτερο βιβλίο των Μακκαβαίων, δεν εννοεί να αποκολληθεί από τα ξεριζωμένα σωθικά του θέλει να τα έχει όταν θα αναστηθούν οι νεκροί -αυτό είναι τελείως εβραϊκό!) Οι πρώτοι χριστιανοί απείχαν πολύ από την ιδέα των αιώνιων πόνων, πίστευαν ότι είχαν λυτρωθεί «από τον θάνατο» και περίμεναν από μέρα σε μέρα μια μεταμόρφωση και όχι πια τον θάνατο. (Τι παράξενη εντύπωση πρέπει να προκάλεσε ο πρώτος θάνατος σ' αυτούς τους ανθρώπους της αναμονής! Τι εκπληκτικό ανακάτεμα ευθυμίας, αμφιβολίας, συστολής και πάθους! Αυτό είναι πράγματι ένα θέμα αντάξιο ενός μεγάλου καλλιτέχνη).

Ο άγιος Παύλος δεν ήξερε να πει τίποτα καλύτερο για να επαινέσει τον Σωτήρα του, παρά μόνον ότι είχε ανοίξει στον καθένα τις πόρτες της αθανασίας -δεν πίστευε ακόμη στην ανάσταση των κολασμένων. Μάλιστα, εξ αιτίας της θεωρίας του για τον ανεκπλήρωτο νόμο και τον θάνατο που θεωρούσαν ως συνέπεια της αμαρτίας, υποψιαζόταν ότι κανένας απολύτως ως τώρα δεν είχε περάσει στην αθανασία (ή ότι πολύ λίγοι είχαν γίνει αθάνατοι, από εύνοια και δίχως την αξία τους). Τώρα μόνο θα άρχιζε η αθανασία να ανοίγει τις πύλες της -και λίγοι εκλεκτοί θα είχαν πρόσβαση σ' αυτή, όπως δεν παραλείπει να προσθέσει η υπεροψία των εκλεκτών. Αλλού, όταν το ζωικό ένστικτο δεν ήταν τόσο ορμητικό όσο στους Ιουδαίους και στους χριστιανοεβραίους, και όταν η προοπτική για την αθανασία δεν φαινόταν πολύ πολυτιμότερη απ' όσο η προοπτική ενός οριστικού θανάτου, η ειδωλολατρική αλλά όχι τελείως αντι-ιουδαϊκή προσθήκη της Κόλασης έγινε ένα πρόσφορο όργανο στα χέρια των αποστόλων: Τότε γεννήθηκε αυτή η νέα θεωρία σύμφωνα με την οποία ο αμαρτωλός και ο κολασμένος είναι κι αυτοί αθάνατοι, η θεωρία δηλαδή της αιώνιας καταδίκης, και αυτή ήταν πιο ισχυρή από την καταθλιπτική ιδέα του οριστικού θανάτου. Η επιστήμη όφειλε να την αποκαταστήσει ξανά, και μάλιστα αποκρούοντας ταυτόχρονα κάθε άλλη άποψη για τον θάνατο και κάθε είδος ζωής πέρα απ' αυτόν. Έχουμε γίνει φτωχότεροι για ένα ενδιαφέρον πράγμα: Η ζωή «μετά τον θάνατο» δεν μας αφορά πια! Αυτή είναι μια ανεκτίμητη ευεργεσία που είναι ακόμη πολύ πρόσφατη για να θεωρηθεί ως τέτοια σ' ολόκληρο τον κόσμο. Και να που θριαμβεύει ξανά ο Επίκουρος!

Για την «αλήθεια»!

«Η αλήθεια του Χριστιανισμού φανερώθηκε με την ενάρετη συμπεριφορά των χριστιανών, την αντοχή τους στον πόνο, την ακλόνητη πίστη τους και πριν απ' όλα, με τη διάδοση και την ανάπτυξη του Χριστιανισμού, παρ' όλες τις δυστυχίες». Έτσι μιλάτε ακόμη και σήμερα! Είναι να σας λυπούνται! Μάθετε

λοιπόν ότι όλα αυτά δεν αποδεικνύουν τίποτα, ούτε υπέρ ούτε κατά της αλήθειας, ότι η αλήθεια αποδεικνύεται διαφορετική από τη φιλαλήθεια και ότι αυτή η τελευταία δεν είναι καθόλου ένα επιχείρημα υπέρ της πρώτης.

Χριστιανική οπισθοβουλία

Οι χριστιανοί των πρώτων αιώνων δεν θα έπρεπε να έχουν αυτή την τόσο συνηθισμένη οπισθόβουλη σκέψη: «Είναι προτιμότερο να πείθεις ότι είσαι ένοχος, παρά να πείθεις ότι είσαι αθώος, επειδή δεν ξέρεις ποτέ πώς σε κρίνει ένας ισχυρός κριτής, αλλά πρέπει να φοβάται κανείς ότι αυτός ελπίζει να βρει μόνο ενόχους που έχουν συνείδηση για το σφάλμα τους. Με τη μεγάλη του δύναμη θα δώσει ευκολότερα χάρη σε ένα ένοχο παρά θα ομολογήσει ότι κάποιος μπροστά του έχει δίκιο». Αυτό ήταν το αίσθημα των φτωχών επαρχιωτών μπροστά στον Ρωμαίο πραίτορα: «Αυτός είναι πολύ περήφανος για να τολμήσουμε εμείς να είμαστε αθώοι». Γιατί αυτό το αίσθημα δεν έπρεπε να επανεμφανισθεί όταν οι χριστιανοί ήθελαν να παρουσιαστούν στον ανώτατο δικαστή!

Όχι ευρωπαϊκό και όχι αριστοκρατικό

Υπάρχει ένα ανατολίτικο και θηλυκό στοιχείο στον Χριστιανισμό: Αυτό ανακαλύπτουμε στην ιδέα ότι ο Θεός «παιδεύει όποιον αγαπά». Γιατί οι γυναίκες της Ανατολής θεωρούν την τιμωρία και τον αυστηρό περιορισμό τους μακριά από τον κόσμο ως δείγμα αγάπης του συζύγου τους, και διαμαρτύρονται έντονα όταν αυτό το σημάδι λείπει.

Να σκέπτεσαι άσχημα σημαίνει να πράττεις άσχημα

Τα πάθη γίνονται επικίνδυνα και δόλια όταν οι άλλοι τα θεωρούν κατά κάποιο τρόπο επικίνδυνα και δόλια. Έτσι πέτυχε ο Χριστιανισμός να δημιουργήσει από τον Έρωτα και την Αφροδίτη -υπέρτατες ιδανικές δυνάμεις- στοιχεία της Κόλασης και φαντάσματα, προκαλώντας μαρτύρια στη συνείδηση των πιστών σε κάθε σεξουαλική διέγερση. Δεν είναι φοβερό να μετατρέπουμε τις αναγκαίες και φυσιολογικές αισθήσεις σε πηγή εσωτερικής αθλιότητας και να κάνουμε έτσι εκούσια την εσωτερική αθλιότητα αναγκαία και φυσιολογική σε κάθε ανθρώπινη ύπαρξη; Επιπλέον, αυτή η αθλιότητα παραμένει μυστική, αλλά δεν έχει βαθύτερες ρίζες: Επειδή δεν έχουν όλοι, όπως ο Σέξπιρ στα σονέτα του, το θάρρος να ομολογήσουν σ' αυτό το σημείο τη χριστιανική τους μελαγχολία. Ένα πράγμα ενάντια στο οποίο είναι κανείς υποχρεωμένος να παλεύει, που πρέπει να κρατήσει μέσα στα όριά του, ή ακόμη σε ορισμένες περιπτώσεις, να το αποδιώξει ολότελα από το μυαλό του, πρέπει να ονομάζεται λοιπόν πάντα κακό; Δεν είναι συνήθεια των χυδαίων ψυχών να θεωρούν πάντα ένα εχθρό ως κακό; Έχει κανείς το

δικαίωμα να αποκαλέσει «Έρωτα» έναν εχθρό; Οι σεξουαλικές αισθήσεις, ακριβώς όπως τα αισθήματα του οίκτου και της λατρείας, έχουν ως κοινό γνώρισμα να ευεργετεί ο ένας τον άλλο με την ευχαρίστησή του -δεν συναντά πια κανείς τέτοιες ευεργετικές διαθέσεις μέσα στη φύση! Και είναι ακριβώς μια απ' αυτές που συκοφαντούν και που διαφθείρουν με την κακή συνείδηση! Η τεκνοποιία του ανθρώπου αφομοιώνεται στην κακή συνείδηση! Αλλά αυτή η διαβολοποίηση του Έρωτα έχει τελειώσει με μια έκβαση κωμωδίας: Ο «δαίμονας» Έρωτας έγινε σιγά-σιγά πιο ενδιαφέρων για τους ανθρώπους παρά για τους αγγέλους και τους αγίους, χάρη στις κρυψίνιες και στις μυστηριώδεις ενέργειες της Εκκλησίας σε όλα τα ερωτικά πράγματα. Και χάρη στην Εκκλησία οι ερωτικές υποθέσεις έγιναν το μοναδικό αληθινό ενδιαφέρον που είναι κοινό σε όλες τις κοινωνικές σφαίρες - με μια υπερβολή που θα φαινόταν ανεξήγητη στην αρχαιότητα και που αργότερα θα προκαλέσει σίγουρα την ιλαρότητα. Κάθε άλλη ποίηση, κάθε άλλη σκέψη, από την υψηλότερη ως την κατώτερη, έχει διακριθεί και κάτι παραπάνω από διακριθεί από την υπέρμετρη σπουδαιότητα με την οποία η ιστορία του έρωτα εμφανίζεται ως η πρωταρχική ιστορία. Ίσως γι' αυτόν τον λόγο οι μεταγενέστεροι θα βρουν σε όλη την κληρονομιά του χριστιανικού πολιτισμού κάτι ασήμαντο και ανόητο.

Τα ψυχικά μαρτύρια

Για κάθε σωματικό μαρτύριο που προξενεί ένα άτομο σε κάποιο άλλο, ο καθένας βγάζει τώρα δυνατές κραυγές. Η αγανάκτηση εναντίον ενός ανθρώπου που είναι ικανός για κάτι τέτοιο, ξεσπά αυθόρμητα. Φτάνουμε μάλιστα στο σημείο να τρέμουμε μήπως μας συμβεί το ίδιο μαρτύριο που θα μπορούσε κανείς να προκαλέσει σε ένα άνθρωπο ή σε ένα ζώο, και ο πόνος μας γίνεται ανυπόφορος όταν ακούμε να μιλούν για μια φανερή πράξη αυτής της κατηγορίας. Αλλά είμαστε ακόμη πολύ μακριά από το να έχουμε το ίδιο αίσθημα, εξίσου γενικό και καθορισμένο, για τα ψυχικά μαρτύρια και για ό,τι φοβερό έχουν. Ο Χριστιανισμός τα έχει χρησιμοποιήσει σε απίστευτο βαθμό, και διακηρύσσει ακόμη συνεχώς αυτό το είδος μαρτυρίων, φτάνει μάλιστα ως το σημείο να παραπονείται για αποστασίες και χλιαρότητα, όταν αντιμετωπίζει μια ψυχική κατάσταση δίχως τέτοια μαρτύρια. Απ' όλα αυτά προκύπτει ότι η ανθρωπότητα συμπεριφέρεται ακόμη και σήμερα, απέναντι στις πνευματικές καταδίκες διά πυράς, τα πνευματικά βάσανα και τα όργανα μαρτυρίου, με την ίδια υπομονή και την ίδια φοβερή αβεβαιότητα που είχε άλλοτε για τις φυσικές αγριότητες που προξενούσαν στους ανθρώπους ή στα ζώα. Βέβαια, η Κόλαση δεν έμεινε ένας κενός λόγος: Και στους αληθινούς φόβους της Κόλασης που μόλις είχαν δημιουργηθεί, αντιστοιχούσε ένα νέο είδος οίκτου, μια τρομερή και βαριά

συμπόνια, άγνωστη άλλοτε, προς εκείνους που ήταν «αμετάκλητα καταδικασμένοι», ο οίκτος που εκδηλώνει για παράδειγμα ο πέτρινος πανδοχέας προς τον Δον Ζουάν και που, στη διάρκεια των χριστιανικών αιώνων, έκανε συχνά τις πέτρες να βογγούν.

Ο Πλούταρχος παρουσιάζει μια ζοφερή εικόνα του προληπτικού ανθρώπου στην ειδωλολατρεία. Αυτή η εικόνα γίνεται ανώδυνη όταν αντιπαραθέτουμε τον χριστιανό του Μεσαίωνα που ισχυρίζεται ότι δεν θα μπορέσει πια να αποφύγει τα «αιώνια μαρτύρια». Βλέπει να εμφανίζονται μπροστά του τρομακτικοί οιωνοί: Ίσως ένας πελαργός που κρατά ένα φίδι στο ράμφος του και που διστάζει να το καταπιεί. Ή μάλλον βλέπει ολόκληρη τη φύση να χλωμιάζει ξαφνικά, ή να κυλούν στο έδαφος φλογισμένα χρώματα. Ή τα φαντάσματα των νεκρών συγγενών του να παρουσιάζονται με πρόσωπα που φέρουν τα ίχνη τρομερών πόνων. Ή ακόμη να φωτίζονται οι σκοτεινοί τοίχοι του δωματίου όπου κοιμάται, και μέσα στους κίτρινους καπνούς, να ορθώνονται όργανα βασανισμού, και να σαλεύει ένα γουργουρητό από φίδια και δαίμονες.

Ποιά αποτρόπαια φυλακή κατάφερε να κάνει ο Χριστιανισμός απ' αυτή τη γη, για να στήσει παντού τον εσταυρωμένο, χαρακτηρίζοντας έτσι τη γη ως ένα τόπο όπου «ο δίκαιος βασανίζεται ως τον θάνατο! Και όταν η φλόγα ενός μεγάλου κήρυκα παρουσίαζε στο κοινό τους κρυφούς πόνους του ατόμου, τα μαρτύρια του «μοναχικού δωματίου», όταν για παράδειγμα, ένας Γουάιτφιλντ κήρυττε «σαν ένας ετοιμοθάνατος στους ετοιμοθάνατους», άλλοτε κλαίγοντας με καυτά δάκρυα, άλλοτε χτυπώντας με δύναμη το πόδι του, μιλώντας με πάθος, με τόνο απότομο και κοφτερό, δίχως να φοβάται να κατευθύνει όλο το βάρος της επίθεσής του σε ένα και μοναδικό πρόσωπο που ήταν παρόν, αποσπώντας το από την κοινότητα με εξαιρετική σκληρότητα, δεν φαινόταν τάχα ότι η γη ήθελε να μεταμορφωθεί κάθε φορά σε ένα «λιβάδι δυσμένειας»! Έβλεπε τότε κανείς όλα αυτά τα άτομα που είχαν μαζευτεί σαν να είχαν πάθει παραφροσύνη. Πολλοί είχαν καταληφθεί από σπασμούς αγωνίας. Άλλοι κείτονταν λιπόθυμοι και ακίνητοι. Μερικοί έτρεμαν σύγκορμοι, ή οι διαπεραστικές κραυγές τους έσχιζαν τον αέρα για ώρες ολόκληρες. Παντού άκουγες μια λαχανιασμένη πνοή σαν να έβγαινε από ανθρώπους που μισοπνιγόταν και πάσχιζαν για λίγο αέρα. «Και στ' αλήθεια, είπε ο αυτόπτης μάρτυρας ενός παρόμοιου κηρύγματος, σχεδόν όλοι οι ήχοι που αντιλαμβανόταν κανείς έμοιαζαν να προκαλούνται από τα σκληρά βασανιστήρια των ψυχορραγούντων».

Ας μην ξεχνούμε ότι αυτός ήταν ο Χριστιανισμός που έφτιαξε από το κρεβάτι του

θανάτου ένα κρεβάτι μαρτυρίου και που οι σκηνές που είδαμε από τότε, οι τρομακτικοί πόνοι που έγιναν δυνατοί για πρώτη φορά, οι αισθήσεις και το αίμα αναρίθμητων μαρτύρων δηλητηριάστηκαν για όλη τη ζωή τους και για εκείνη των απογόνων τους. Ας φανταστούμε ένα αθώο πλάσμα που δεν μπορεί να λησμονήσει λόγια σαν αυτά εδώ: «Ω αιωνιότητα! Μακάρι να μην είχα ψυχή! Μακάρι να μην είχα γεννηθεί ποτέ! Πριν από έξι μέρες θα μπορούσατε να με βοηθήσετε. Αλλά τώρα τελείωσε. Ανήκω στον Διάβολο, μαζί του θέλω να πάω στην Κόλαση. Σπάστε, κακόμοιρες πέτρινες καρδιές! Δεν θέλετε να σπάσετε; Τι άλλο μπορεί να κάνει κανείς για τις πέτρινες καρδιές; Έχω καταδικαστεί για να λυτρωθείτε εσείς! Νάτος! Ναι, νάτος! Έλα, έλα καλέ δαίμονα! Έλα λοιπόν!».

Το ποινικό δίκαιο

Η δυστυχία και η ενοχή, αυτά τα δύο πράγματα τα έθεσε ο Χριστιανισμός στην ίδια πλάστιγγα, έτσι ώστε, όταν η δυστυχία που διαδέχεται την ενοχή είναι μεγάλη, ακόμη και τώρα μετρούν αθέλητα το μέγεθος του παλιού παραπτώματος. Αλλά αυτό δεν είναι αρχαίο και να γιατί η ελληνική τραγωδία, όπου γίνεται τόσος λόγος για δεινά και ενοχές αλλά με διαφορετική έννοια, ανήκει στις μεγάλες απελευθερωτικές κινήσεις του πνεύματος, σε βαθμό που οι ίδιοι οι αρχαίοι δεν μπορούσαν να κατανοήσουν. Αυτοί ήταν αρκετά ανυποψίαστοι για να μην ορίσουν «επαρκείς σχέσεις» ανάμεσα στο σφάλμα και στη δυστυχία. Το παράπτωμα των τραγικών ηρώων είναι πράγματι το πετραδάκι που τους κάνει να σκοντάφτουν, και γι' αυτό τυχαίνει να σπάσουν το χέρι τους ή να χάσουν το μάτι τους. Και το αρχαίο αίσθημα δεν παρέλειπε να λέει: «Σίγουρα θα έπρεπε να ακολουθήσει τον δρόμο του με μεγαλύτερη προφύλαξη και λιγότερη αλαζονεία!». Αλλά είναι στον Χριστιανισμό που επιφυλάχτηκε να πει: «Υπάρχει εδώ μεγάλη δυστυχία και πίσω απ' αυτή τη μεγάλη δυστυχία, πρέπει να κρύβεται ένα μεγάλο σφάλμα, ένα σφάλμα εξίσου μεγάλο, αν και δεν μπορούμε να το δούμε καθαρά! Αν δεν το αισθάνεσαι αυτό, δυστυχισμένε, τότε η καρδιά σου είναι αναίσθητη και θα σου συμβούν πολύ μεγαλύτερες συμφορές». Υπήρχαν επίσης στην αρχαιότητα αληθινές δυστυχίες, απόλυτες, καθαρές δυστυχίες. Και μόνο στον Χριστιανισμό έγιναν όλα τιμωρία δίκαιη: Ο Χριστιανισμός κάνει να υποφέρει ακόμη και η φαντασία αυτού που υποφέρει, έτσι που η παραμικρή στενοχώρια προκαλεί σ' αυτό το θύμα την αίσθηση ότι είναι ηθικά κολασμένος και αξιόμεμπτος. Καημένη ανθρωπότητα! Οι Έλληνες έχουν μια ειδική λέξη για να χαρακτηρίσουν το αίσθημα της εξέγερσης που ενέπνεε η δυστυχία των άλλων. Στους χριστιανικούς λαούς αυτό το αίσθημα ήταν απαγορευμένο, και γι' αυτό δεν δίνουν κανένα όνομα σ' αυτό τον πιο «αρρενωπό αδελφό του οίκτου».

Μια πρόταση

Όταν, σύμφωνα με τον Πασκάλ και τον Χριστιανισμό, το εγώ μας είναι πάντα μισητό, πώς μπορούμε να επιτρέψουμε και να δεχτούμε ότι οι άλλοι μπορούν να το αγαπούν -είτε είναι θεοί είτε άνθρωποι; Θα ήταν αντίθετο σε κάθε έννοια ευπρέπειας να δεχτούμε να μας αγαπούν ενώ ξέρουμε πολύ καλά ότι μας αξίζει μόνο το μίσος, για να μην μιλήσουμε καθόλου για άλλα απωθητικά αισθήματα. «Αλλά ακριβώς αυτό είναι το βασίλειο της χάρης». Η αγάπη σας για τον πλησίον είναι λοιπόν μια χάρη; Η συμπόνια σας είναι τάχα μια χάρη; Ε λοιπόν! Αν αυτό σας είναι δυνατόν, κάνετε ένα βήμα πιο πέρα: Αγαπήστε τον ίδιο σας τον εαυτό από χάρη. Τότε δεν θα έχετε πια καθόλου ανάγκη τον Θεό σας, και όλο το δράμα της αμαρτίας και της λύτρωσης θα ξετυλιχτεί στους ίδιους τους εαυτούς σας ως το τέλος!

Ο φιλεύσπλαχνος χριστιανός

Η χριστιανική συμπόνια απέναντι στα βάσανα του πλησίον μας έχει μια ανάποδη πλευρά: Τη βαθιά υποψία για όλες τις χαρές του πλησίον μας, για τη χαρά που προκαλεί στον πλησίον μας η ικανότητά του να κάνει ό,τι θέλει και ό,τι μπορεί.

Ανθρωπισμός του αγίου

Ένας άγιος περιπλανιόταν ανάμεσα στους πιστούς και δεν μπορούσε να υποφέρει το ασίγαστο μίσος τους για τις αμαρτίες. Στο τέλος είπε: «Ο Θεός δημιούργησε όλα τα πράγματα εκτός από την αμαρτία. Τί το εκπληκτικό αν δεν την επιθυμεί; Αλλά ο άνθρωπος δημιούργησε την αμαρτία και θα απαρνιόταν αυτό το μοναδικό παιδί, αν όχι για τίποτα άλλο, μόνο επειδή δυσαρεστεί τον Θεό, τον μεγάλο πατέρα της αμαρτίας! Είναι αυτό ανθρώπινο; Σε κάθε άρχοντα να δίνουμε κάθε τιμή που του αξίζει! Αλλά η καρδιά και το καθήκον θα έπρεπε πριν απ' όλα να μιλούν για χάρη του παιδιού -και κατά δεύτερο λόγο μόνο για την τιμή του παππού!».

Η διανοητική επίθεση

«Πρέπει να το τακτοποιήσεις αυτό με τον εαυτό σου, επειδή πρόκειται για τη ζωή σου». Είναι ο Λούθηρος που μας κάνει αυτή τη δήλωση πιστεύοντας ότι μας έβαλε το μαχαίρι στον λαιμό. Αλλά εμείς τον αποκρούουμε με τα λόγια κάποιου ανώτερου και πιο συνετού: «Εξαρτάται από μας να μην σχηματίζουμε γνώμη για το ένα ή για το άλλο και να απαλλάξουμε έτσι την ψυχή μας από την ανησυχία. Γιατί, από την ίδια τη φύση τους τα πράγματα δεν μπορούν να μας αναγκάσουν να έχουμε γνώμη».

Φτωχή ανθρωπότητα!

Μια σταγόνα αίμα περισσότερο ή λιγότερο μέσα στον εγκέφαλο είναι ικανή να κάνει τη ζωή μας απερίγραπτα άθλια και οδυνηρή, έτσι που αυτή η σταγόνα να μας κάνει να υποφέρουμε περισσότερο απ' όσο έκανε ο γύπας τον Προμηθέα να υποφέρει. Αλλά αυτό δεν γίνεται αληθινά φοβερό παρά μόνον όταν δεν ξέρει κανείς ότι αυτή η σταγόνα είναι η αιτία. Και όταν φαντάζεται πως είναι «ο Διάβολος» ή «η αμαρτία»!

Η φιλολογία του Χριστιανισμού

Μπορεί κανείς να εκτιμήσει αρκετά σωστά πόσο λίγο ο Χριστιανισμός αναπτύσσει την έννοια της χρηστότητας και της δικαιοσύνης αναλύοντας τον χαρακτήρα των γραπτών των διανοουμένων του. Αυτοί προωθούν τις υποθέσεις τους με τόση τόλμη σαν να ήταν δόγματα, και η ερμηνεία μιας περικοπής της Βίβλου σπάνια τους προκαλεί μια τίμια αμηχανία.

Διαβάζουμε ακατάπαυστα: «Έχω δίκιο επειδή έτσι είναι γραμμένο», και μετά ακολουθεί μια διαδικασία τόσο αναίσχυνη στην ερμηνεία της ώστε κάνει τον φιλόλογο να στέκει ανάμεσα στον θυμό και στο γέλιο, και να αναρωτιέται ξανά και ξανά: Μα είναι δυνατόν αυτό; Είναι έντιμο; Είναι τουλάχιστον ευπρεπές; Οι παρανομίες που διαπράττει κανείς εδώ από ψηλά, από τους προτεσταντικούς άμβωνες, ο βάρβαρος τρόπος με τον οποίο ο ιεροκήρυκας εκμεταλλεύεται το γεγονός ότι κανείς δεν τον διακόπτει για να του πει, ότι ο τρόπος με τον οποίο διαστρεβλώνεται και παραποιείται η Βίβλος, καλλιεργεί στον λαό, σε κάθε μορφή, την τέχνη της κακής ανάγνωσης, όλα αυτά θα τα αποδοκιμάσει μόνο εκείνος που δεν πηγαίνει ποτέ ή που πηγαίνει πάντα στην εκκλησία.

Αλλά, στο κάτω-κάτω, τι μπορεί να περιμένει κανείς από τις επιδράσεις μιας θρησκείας που, στους αιώνες της οικοδόμησής της, δημιούργησε εκείνη την εξωφρενική φιλολογική φάρσα για την Παλαιά Διαθήκη; Εννοώ, την προσπάθεια να αφαιρέσουν την Παλαιά Διαθήκη από τους Ιουδαίους με τη διαβεβαίωση ότι δεν περιέχει παρά μόνο χριστιανικές θεωρίες και ότι ανήκει μόνο στους χριστιανούς, τον γνήσιο λαό του Ισραήλ, ενώ οι Εβραίοι απλά, την είχαν σφετεριστεί. Υπήρχε στη συνέχεια μια μανία ερμηνείας και υποκατάστασης που δεν μπορούσε ασφαλώς να συσχετισθεί με την καλή συνείδηση. Όσο κι αν διαμαρτύρονταν οι Ιουδαίοι, στην Παλαιά Διαθήκη έπρεπε παντού να αναφέρεται ο Χριστός και μόνον ο Χριστός, προπάντων για τον σταυρό του. Και όλα τα αποσπάσματα όπου γινόταν λόγος για κάποιο ξύλο, μια βέργα, μια σκάλα, ένα κλωνί, ένα δέντρο, μια ιτιά ή ένα ραβδί, αυτά ήταν μόνο προφητείες για το ξύλο του σταυρού, ακόμη και η

διέγερση του ρινόκερου και του χάλκινου φιδιού, ακόμη και οι κινήσεις του ίδιου του Μωυσή με τα χέρια απλωμένα σε προσευχή, και οι σουβλες ακόμη όπου έψηναν το πασχαλινό αρνί, όλα αυτά δεν ήταν παρά νύξεις και κατά κάποιον τρόπο, προμηνύματα του σταυρού! Ποιος ισχυριζόταν ότι το είχε ποτέ πιστέψει; Η Εκκλησία μάλιστα, δεν οπισθοχώρησε μπροστά στην παρεμβολή του κειμένου των Επταήχων (για παράδειγμα, στον Ψαλμό 96, στ. 10), για να δώσει κατόπιν στον λαθραίο εισβολέα την έννοια μια χριστιανικής προφητείας. Γιατί βρίσκονταν σε κατάσταση πάλης και σκέφτονταν τους αντίπαλους και όχι τη χρηστότητα.

Λεπτότητα στην ανέχεια

Φυλαχτείτε προπάντων από την ιδέα να χλευάζετε τη μυθολογία των Ελλήνων με το πρόσχημα ότι μοιάζει τόσο λίγο με τη δική σας βαθιά μεταφυσική! Οφείλετε να θαυμάζετε ένα λαό που επέβαλε εδώ μια διακοπή στην οξύνοιά του και που είχε για πολλά χρόνια αρκετή διακριτικότητα ώστε να ξεφύγει από τον κίνδυνο του σχολαστικισμού και της σοφιστικής πρόληψης.

Οι χριστιανοί ερμηνευτές του σώματος

Ό,τι προέρχεται από το στομάχι, τα έντερα, τους χτύπους της καρδιάς, τα νεύρα, τη χολή, το σπέρμα -όλες αυτές τις ενοχλήσεις-, αυτές τις αδυναμίες, αυτούς τους ερεθισμούς, όλα αυτά τα συμπτώματα της μηχανής που μας είναι τόσο λίγο γνωστή -όλα τούτα ένας χριστιανός όπως ο Πασκάλ τα θεωρεί ως ένα ηθικό και θρησκευτικό φαινόμενο, και αναρωτιέται αν η αιτία είναι ο Θεός ή ο Διάολος, το καλό ή το κακό, η σωτηρία ή η καταδίκη. Τι δυστυχημένος ερμηνευτής! Πώς πρέπει να συστρέψει και να βασανίσει το σύστημά του! Πώς πρέπει να συστραφεί και να τυραννιστεί ο ίδιος για να έχει δίκιο!

Το ηθικό θαύμα

Στον ηθικό τομέα, ο Χριστιανισμός γνωρίζει μόνο το θαύμα: Την ξαφνική μετατροπή όλων των εξελίξεων, την ξαφνική εγκατάλειψη όλων των συνηθειών, την ξαφνική και ακατανίκητη κλίση προς νέα πρόσωπα και νέα αντικείμενα. Θεωρεί αυτό το φαινόμενο ως πράξη του Θεού και το αποκαλεί ενέργεια της αναγέννησης, ενώ του δίνει μια μοναδική και ασύγκριτη αξία. Στις υπόλοιπες περιπτώσεις, όλα όσα αποκαλούνται ακόμη ηθικότητα και είναι άσχετα μ' αυτό το θαύμα, γίνονται έτσι αδιάφορα στον χριστιανό, και ως αίσθημα ευζωίας και περηφάνιας, ίσως ακόμη ένα αντικείμενο φόβου. Ο κανόνας της αρετής, του εκπληρωμένου νόμου έχει διατυπωθεί στην Καινή Διαθήκη, αλλά έτσι που να είναι ο κανόνας της ανέφικτης αρετής: οι άνθρωποι που αποβλέπουν ακόμη σε μια ηθική τελειότητα πρέπει να μάθουν, σχετικά με ένα τέτοιο κανόνα, να αισθάνονται

ολοένα περισσότερο απομακρυσμένοι από τον σκοπό τους, πρέπει να απελπίζονται από την ηθική και στο τέλος να ρίχνονται στην καρδιά του Ελεήμονα. Μόνο μ' αυτό το συμπέρασμα οι ηθικές προσπάθειες στον χριστιανό θα μπορούσαν ακόμη να θεωρούνται ως άξιες, με την προϋπόθεση ότι αυτές οι προσπάθειες παραμένουν πάντα άκαρπες, επίπονες και μελαγχολικές.

Έτσι, θα μπορούσαν ακόμη να χρησιμεύσουν στο να προκαλέσουν αυτό το εκστατικό λεπτό όπου ο άνθρωπος παρευρίσκεται στο «ξεχείλισμα της χάρης» και στο ηθικό θαύμα. Ωστόσο, αυτός ο αγώνας για την ηθικότητα δεν είναι αναγκαίος, γιατί δεν είναι καθόλου σπάνιο να προσβάλει αυτό το θαύμα τον αμαρτωλό, ακριβώς στο σημείο όπου ακμάζει, για να το πούμε έτσι, η λέπρα της αμαρτίας. Η παρέκκλιση από το βαθύτερο και ριζικότερο αμάρτημα φαίνεται μάλιστα ευκολότερη, και επιπλέον ως απτή απόδειξη του θαύματος, πολύ επιθυμητή. Το να διεισδύουμε στη φυσιολογική έννοια μιας τέτοιας ξαφνικής, παράλογης και ακαταμάχητης μεταστροφής, από ένα τέτοιο πέρασμα της βαθύτερης αθλιότητας στο βαθύτερο αίσθημα ευζωίας (να είναι αυτό μια μεταμφιεσμένη επιληψία;), είναι υπόθεση των φρενολόγων που έχουν άφθονες ευκαιρίες να παρατηρήσουν παρόμοια «θαύματα» (για παράδειγμα με τη μορφή της μανίας για έγκλημα ή της μανίας για αυτοκτονία). Το σχετικά «πιο ευχάριστο αποτέλεσμα» τουλάχιστον στην περίπτωση του χριστιανού, δεν αποτελεί ουσιαστική διαφορά.

Η αμφιβολία ως αμαρτία

Ο Χριστιανισμός έκανε ό,τι του ήταν δυνατό για να κλείσει τον κύκλο, και δεν έπαυε να διακηρύσσει ότι η αμφιβολία αποτελεί αμάρτημα. Πρέπει να ορμήσει κανείς στην πίστη δίχως τη βοήθεια της λογικής, μέσα από ένα θαύμα και μετά να κολυμπά μέσα σ' αυτή όπως στο πιο διαυγές και λιγότερο αβέβαιο στοιχείο και ένα μόνο βλέμμα που ρίχνουμε στην ξηρά, και μόνο η σκέψη ότι θα μπορούσαμε ίσως να μην υπάρχουμε παρά για να κολυμπάμε, η ελάχιστη κίνηση της αμφίβιας φύσης μας, είναι αμάρτημα! Παρατηρούμε ότι έτσι οι αποδείξεις της πίστης και κάθε σκέψη για την προέλευση της πίστης είναι καταδικασμένες. Απαιτούν την τύφλωση και τη μέθη, και ένα αιώνιο τραγούδι στα κύματα όπου πνίγηκε η λογική.

Η αγαθοσύνη του Θεού

Ένας Θεός που είναι παντογνώστης και παντοδύναμος και που μάλιστα δεν θα φρόντιζε να γίνουν οι προθέσεις του κατανοητές από τα δημιουργήματά του, μπορεί να είναι Θεός της καλοσύνης; Ένας Θεός που αφήνει για ολόκληρες χιλιετηρίδες να υπάρχουν αναρίθμητες αμφιβολίες και δισταγμοί, σαν να μην είχαν καμιά σημασία για τη λύτρωση της ανθρωπότητας, και που όμως επιτρέπει

να θεωρούνται ως πιθανές οι πιο τρομερές συνέπειες στην περίπτωση που διαστρεβλώνεται η αλήθεια; Δεν θα ήταν βάνουσος ένας Θεός που θα κατείχε την αλήθεια και όμως θα μπορούσε να παρακολουθήσει ψύχραιμα το θέαμα μιας ανθρωπότητας που βασανίζεται ανελέητα εξαιτίας αυτής της αλήθειας;

Μα ίσως είναι πράγματι ένας Θεός της αγάπης και δεν θα μπορούσε να εκφράζεται καθαρότερα! Μήπως του λείπει το πνεύμα γι' αυτό; Ή η ευγλωττία; Κάτι τέτοιο θα ήταν πολύ χειρότερο! Γιατί τότε θα έκανε ίσως λάθος σ' αυτό που αποκαλεί «αλήθεια» του και θα έμοιαζε πολύ με τον «εξαπατημένο φτωχοδιάβολο»! Δεν πρέπει λοιπόν να υποφέρει σχεδόν τα μαρτύρια της Κόλασης όταν βλέπει τα πλάσματά του να βασανίζονται, και κάτι περισσότερο, να υποφέρουν αιώνια, εξαιτίας της αναγνώρισής του, και δεν μπορεί ούτε να τα συμβουλευσει ούτε να τα βοηθήσει, σαν τον κωφάλαλο που κάνει κάθε είδους ακαθόριστα νοήματα όταν το παιδί του και ο σκύλος του εκτίθενται στον τρομερότερο κίνδυνο.

Ένας πιστός που θα σκεφτόταν μ' αυτό τον τρόπο θα ήταν στ' αλήθεια άξιος συγνώμης αν η συμπόνια για τον πάσχοντα Θεό τον συγκινούσε περισσότερο από τη συμπόνια για τον «πλησίον», επειδή δεν νιώθει να υπάρχει ο πλησίον του, αν ο μεγάλος πρωταρχικός ερημίτης είναι αυτός που υποφέρει περισσότερο απ' όλους, αυτός που έχει περισσότερη ανάγκη για παρηγοριά. Όλες οι θρησκείες φέρουν το χαρακτηριστικό γνώρισμα ότι προέρχονται από μια κατάσταση πρωτόγονης και ανώριμης διανόησης· παίρνουν όλες εξαιρετικά ελαφρά την υποχρέωση να λένε την αλήθεια. Δεν ξέρουν ακόμη τίποτα από το καθήκον του Θεού να είναι ακριβής και ειλικρινής στην επικοινωνία του με τους ανθρώπους. Κανείς δεν ήταν τόσο εύγλωττος όσο ο Πασκάλ όταν μιλούσε για τον «κρυφό Θεό» και για τους λόγους που έπρεπε να μείνει έτσι κρυφός και να μην πει ποτέ τα πράγματα παρά μόνο κατά το ήμισυ, πράγμα που δείχνει καλά ότι ο Πασκάλ δεν μπόρεσε ποτέ να ησυχάσει μ' αυτό το ζήτημα, αλλά μιλά με τόση βεβαιότητα ώστε θα πίστευε κανείς ότι τον συνάντησε κάποτε πίσω από το παραπέτασμα. Αισθανόταν ακαθόριστα ότι ο «deus absconditus» είχε κάτι ανήθικο, αλλά φοβόταν να το ομολογήσει στον ίδιο τον εαυτό του, γι' αυτό μιλούσε όσο πιο δυνατά μπορούσε, όπως κάποιος που φοβάται.

Στο νεκρικό κρεβάτι του Χριστιανισμού

Οι αληθινά δραστήριοι άνθρωποι ζουν τώρα χωρίς Χριστιανισμό, ενώ οι πιο μετριοπαθείς και πιο στοχαστικοί κατέχουν μόνο ένα ευπρεπι-σμένο, δηλαδή ένα μοναδικά απλουστευμένο χριστιανισμό. Ένας Θεός που με την αγάπη του, ρυθμίζει

τα πάντα για το τελικό καλό, ένας Θεός που μας δίνει και μας παίρνει την αρετή μας καθώς και την ευτυχία μας, έτσι που γενικά, όλα να πάνε καλά, και να μην υπάρχει πια λόγος να πάρουμε τη ζωή άσχημα ή να την κατηγορούμε -με μια λέξη, η παραίτηση και η ταπεινοφροσύνη που εξυψώθηκαν σε θεότητα-, αυτό είναι το καλύτερο και το πιο ζωντανό στοιχείο στον Χριστιανισμό. Αλλά θα έπρεπε να παρατηρήσουμε ότι έτσι ο Χριστιανισμός πέρασε σε μία ήπια ηθικότητα: Στη θέση του Θεού έμειναν «η ελευθερία και η αθανασία», η ευμένεια και τα έντιμα αισθήματα. Αυτό είναι η ευθανασία του Χριστιανισμού.

Ποια είναι η αλήθεια;

Ποιος δεν δυσαρεστείται όταν ακούει τον συλλογισμό που κάνουν πρόθυμα οι πιστοί: «Η επιστήμη δεν μπορεί να είναι αληθινή επειδή αρνείται τον Θεό. Άρα δεν προέρχεται από τον Θεό, άρα δεν είναι αληθινή επειδή ο Θεός είναι η αλήθεια». Δεν είναι ο συλλογισμός, αλλά η πρώτη υπόθεση που περιέχει το λάθος. Και αν ο Θεός δεν ήταν ακριβώς η αλήθεια, και αν ήταν αυτό που αποδεικνύεται τώρα; Αν ήταν η ματαιοδοξία, η δίψα για δύναμη, η αδημονία, ο φόβος, η παραφροσύνη στην έκσταση και ο τρόμος των ανθρώπων;

Φάρμακα για τη δυσαρέσκεια

Ο άγιος Παύλος ήδη πίστευε ότι ήταν αναγκαία μια θυσία για να εξαλείφεται η βαθιά δυσαρέσκεια του Θεού για την αμαρτία. Από τότε οι χριστιανοί δεν έπαψαν να εκτονώνουν σε ένα θύμα τη δυσαρέσκεια που προκαλούσαν οι ίδιοι στον εαυτό τους, είτε αυτή είναι ο «κόσμος», ή η «ιστορία», ή η «λογική», ή η χαρά, ή ακόμη η ηρεμία των άλλων ανθρώπων, πρέπει οτιδήποτε καλό να πεθάνει για την αμαρτία τους (έστω και μόνο φαινομενικά)!

Τελικοί σκοποί; Θέληση;

Συνηθίσαμε να πιστεύουμε σε δυο βασίλεια, στο βασίλειο των σκοπών και της θέλησης, και στο βασίλειο της τύχης. Σ αυτό το τελευταίο βασίλειο, όλα είναι άδεια από νόημα, όλα περνούν, πηγαίνουν και έρχονται, δίχως να μπορεί κάποιος να πει γιατί, ούτε για ποιο σκοπό. Μας τρομάζει αυτό το δυνατό βασίλειο της μεγάλης κοσμικής ανοησίας, επειδή μαθαίνουμε γενικά να το γνωρίζουμε όταν πέφτει μέσα στον άλλο κόσμο, των τελικών σκοπών και των προθέσεων, όπως ένα κεραμίδι από μια στέγη, και χτυπά θανάσιμα κάθε ωραίο μας στόχο... Ο Χριστιανισμός πρόσταζε τους πιστούς να λατρεύουν μέσα στην σκόνη το πνεύμα της δύναμης και μάλιστα να φιλούν τη σκόνη. Μ' αυτό τους έδινε να καταλάβουν ότι αυτό το πανίσχυρο «βασίλειο της ανοησίας» δεν είναι τόσο ανόητο όσο φαίνεται, ότι αντίθετα εμείς είμαστε οι ανόητοι, εμείς δεν καταλαβαίνουμε ότι,

πίσω απ' αυτό το βασίλειο, υπάρχει ο καλός Θεός, αυτός που αγαπά τους σκοτεινούς, στριφτούς και εκπληκτικούς δρόμους, μα που στο τέλος κάνει τα πάντα να «καταλήγουν υπέροχα». Αυτός ο καινούριος μύθος για τον καλό Θεό, που ως τώρα παραγνωρίζαμε χαρακτηρίζοντάς τον ως φυλή γιγάντων ή της Μοίρας, και που ο ίδιος υφαίνει τους ιστούς των τελικών σκοπών που είναι πολύ λεπτότεροι από αυτούς -έτσι που θα έπρεπε να του φαίνονται ακατανόητοι και μάλιστα παράλογοι- αυτός ο μύθος ήταν μια τόσο γενναία και τόσο παράδοξα τολμηρή ανατροπή που ο αρχαίος κόσμος, καθώς είχε γίνει πολύ ευάλωτος, δεν μπόρεσε πια να του αντισταθεί, έστω κι αν του φαινόταν παράλογος και αντιφατικός. Γιατί, μεταξύ μας, υπήρχε εδώ μια αντίφαση: Αν η νόησή μας δεν μπορεί να αποκρυπτογραφήσει τον νου και τους σκοπούς του Θεού, πώς θα μπορεί να μαντέψει αυτή τη διάπλαση του λογικού του; Και αυτή τη διάπλαση του λογικού του Θεού;...

Οι τελευταίοι αντίλαλοι του Χριστιανισμού στην ηθική

«Δεν είναι κανείς καλός παρά μόνο με τη συμπόνια. Πρέπει λοιπόν να υπάρχει συμπόνια σε όλα τα αισθήματά μας» Αυτή είναι η ηθική του σήμερα! Και από πού προέρχεται αυτή η ιδέα; Το γεγονός ότι ο άνθρωπος που εκπληρώνει κοινωνικές ευεργετικές, ανιδιοτελείς και κοινωφελείς πράξεις, θεωρείται τώρα ως ηθικός άνθρωπος, είναι ίσως το γενικότερο αποτέλεσμα, η πληρέστερη μετατροπή που προκάλεσε ο Χριστιανισμός στην Ευρώπη, αν και ίσως παρά τη θέλησή του και δίχως να είναι αυτή η θεωρία του. Αλλά αυτό ήταν το κατάλοιπο της χριστιανικής νοοτροπίας, όταν η θεμελιώδης πίστη που ήταν πολύ αντίθετη και βαθιά εγωιστική, με το «μοναδικό απαραίτητο πράγμα», την απόλυτη σπουδαιότητα της αιώνιας και προσωπικής σωτηρίας, καθώς και τα δόγματα στα οποία στηρίζεται αυτή η πίστη, υποχώρησε βαθμιαία και η παράπλευρη πίστη στην «αγάπη», στην «αγάπη για τον πλησίον», σε συμφωνία με την τεράστια πρακτική πείρα από την εκκλησιαστική φιλευσπλαχνία, προωθήθηκε στο προσκήνιο. Όσο περισσότερο απομακρυνόταν κανείς από το δόγματα, τόσο περισσότερο αναζητούσε κατά κάποιον τρόπο τη δικαιολόγηση αυτού του αποχωρισμού σε μια θρησκεία αγάπης για την ανθρωπότητα: Το να μην μένουν καθόλου πίσω απ' αυτό το χριστιανικό ιδανικό, αλλά να το υπερβούν ακόμη περισσότερο, αν ήταν δυνατό, αυτό ήταν το μυστικό κίνητρο των Γάλλων ελεύθερων στοχαστών, από το Βολτέρο ως τον Ογκίστ Κοντ -κι αυτός ο τελευταίος με την περίφημη ηθική συνταγή του «ζήσε για τους άλλους», πραγματικά υπερχριστιάνισε τον Χριστιανισμό. Στο γερμανικό έδαφος είναι ο Σοπενάουερ, στο αγγλικό ο Τζον Στιούαρτ Μιλ, που έδωσαν τη μεγαλύτερη λαμπρότητα στη θεωρία των συμπονετικών αισθημάτων και του

οίκτου, ή της χρησιμότητας για τους άλλους, ως αρχή της πράξης, αλλά αυτοί δεν ήταν παρά αντίπαλοι. Αυτές οι θεωρίες παρουσιάστηκαν παντού ταυτόχρονα σε λεπτές ή χονδροειδείς μορφές, με εξαιρετική ζωηρότητα περίπου από την εποχή της Γαλλικής Επανάστασης, και όλα τα κοινωνικά συστήματα τέθηκαν ακούσια θα έλεγε κανείς, στο κοινό έδαφος αυτών των θεωριών.

Δεν υπάρχει ίσως σήμερα πιο διαδεδομένη πρόληψη από το να πιστεύει κανείς ότι ξέρει σε τι ακριβώς συνίσταται η ηθική. Όλοι μοιάζουν να ακούν τώρα με ικανοποίηση ότι η κοινωνία προσπαθεί να προσαρμόσει το άτομο στις παγκόσμιες ανάγκες, και ότι ταυτόχρονα, η ευτυχία και η θυσία του ατόμου εξαρτώνται από το αν θεωρεί πως είναι ένα χρήσιμο μέλος και όργανο ενός συνόλου. Ωστόσο διστάζουν ακόμη πολύ αυτή τη στιγμή να μάθουν πού πρέπει να αναζητήσουν αυτό το σύνολο, αν είναι στην εγκαθιδρυμένη τάξη ή σε μια τάξη που πρέπει να καθιερώσουμε, αν είναι στο έθνος ή στην αδελφότητα των λαών, ή ακόμη σε καινούριες μικρές οικονομικές κοινότητες. Υπάρχουν τώρα σ' αυτό το θέμα πολλές σκέψεις, πολλοί δισταγμοί και αγώνες, πολλή έκσταση και πολύ πάθος, αλλά είναι μοναδική και ομόγνωμη η αρμονία στην απαίτηση ότι το εγώ πρέπει να εξαλειφθεί ώσπου να επαναποκτήσει με τη μορφή της προσαρμογής στο σύνολο, τον σταθερό του κύκλο σε δικαιώματα και σε καθήκοντα, ώσπου να γίνει ξανά κάτι τελείως διαφορετικό.

Δεν θέλει κανείς τίποτα λιγότερο -είτε το ομολογεί είτε όχι- παρά μια βαθιά μετατροπή, και μάλιστα μια εξασθένηση, μια εξάλειψη του ατόμου. Δεν κουράζεται κανείς καθόλου να απαριθμεί και να κατηγορεί ό,τι άσχημο, εχθρικό, άσωτο, δαπανηρό, πολυτελές υπάρχει στην ατομική ύπαρξη που έχει διαμορφωθεί μέχρι σήμερα. Ελπίζει κανείς να διαχειρίζεται την κοινωνία με καλύτερους οικονομικούς όρους, με λιγότερους κινδύνους και περισσότερο ενωτικό πνεύμα, ώσπου να μην υπάρχουν πια μεγάλα σωματεία και μέλη. Θεωρούμε ως καλό οτιδήποτε ανταποκρίνεται με τον ένα ή με τον άλλο τρόπο. Είναι το βασικό ηθικό ρεύμα στην ηθική της εποχής μας. Η συμπάθεια και τα κοινωνικά αισθήματα συγχέονται μεταξύ τους εδώ. (Ο Καντ βρίσκεται ακόμη πέρα απ' αυτή την κίνηση: Διδάσκει ρητά ότι πρέπει να είμαστε ασυγκίνητοι απέναντι στα ξένα πάθη, αν θέλουμε τα ευεργετήματά μας να έχουν ηθική αξία -αυτό ο Σοπενάουερ φανερά οργισμένος, το αποκαλεί «καντιανές ανοησίες»).

Καθαρό χέρι και καθαρός τοίχος

Δεν πρέπει να ζωγραφίζουμε στον τοίχο ούτε τον Θεό ούτε τον Διάβολο. Μ' αυτόν τον τρόπο, καταστρέφουμε και τον τοίχο μας και όσα βρίσκονται γύρω του.

Δίχως μίσος

Θέλεις να εγκαταλείψεις το πάθος σου! Κάνε το, αλλά κάνε το δίχως μίσος εναντίον του! Αλλιώς, θα αποκτήσεις ένα δεύτερο πάθος. Η ψυχή του χριστιανού που είναι λυτρωμένη από την αμαρτία, καταστρέφεται συνήθως αργότερα με το μίσος ενάντια στην αμαρτία. Κοιτάξτε τα πρόσωπα των μεγάλων χριστιανών! Είναι τα πρόσωπα των μεγάλων μισανθρώπων.

Σκλάβος και ιδεαλιστής

Ο Επίκτητος ήταν ένας σκλάβος· ο ιδεώδης άνθρωπος του είναι έξω από κάθε προνομιούχα τάξη και πιθανόν να ανήκει σε όλα τα κοινωνικά στρώματα, αλλά πρέπει να τον αναζητήσουμε πριν απ' όλα, στη βαθιά και κατώτερη μάζα σαν τον σιωπηλό και αυτάρκη άνθρωπο, μέσα στο περιβάλλον μιας γενικής κατάστασης δουλείας, αδιάκοπα σε κατάσταση άμυνας για να φυλαχτεί από τον εξωτερικό κόσμο και να διατηρηθεί στην υψηλότερη ανδρεία. Διακρίνεται από τον χριστιανό κυρίως στο ότι αυτός ζει με στην ελπίδα «ανήκουστων χαρών», ότι επιτρέπει να του κάνουν δώρα, ότι περιμένει και δέχεται το καλύτερο από τη θεία χάρη και αγάπη, ενώ ο Επίκτητος δεν ελπίζει τίποτα και δεν επιτρέπει να του χαρίσουν το καλύτερο -το διαθέτει ήδη, το κρατά σθεναρά στα χέρια του και θα το υπεράσπιζε ενάντια σ' ολόκληρο τον κόσμο αν ήθελε κανείς να το πάρει. Ο Χριστιανισμός δημιουργήθηκε για ένα άλλο είδος αρχαίων σκλάβων, γι' αυτούς που έχουν αδύναμη θέληση και λογική, επομένως για τη μεγάλη μάζα των σκλάβων.

Πηγή: Αποσπάσματα από το βιβλίο «Αυγή» (Σκέψεις για τις ηθικές προλήψεις), του Φρίντριχ Νίτσε